

מדריך לרווחת בעלי-חיים ברפתות ובדירי חלב

מהדורה שלישית 2016

.....

משרד החקלאות ופיתוח הכפר

מועצת החלב

תוכן העניינים

- 4.....מבוא
- 5.....חשיבות השמירה על רווחת בעלי החיים
- 5.....חמישה תחומי פעילות לרווחת בעלי החיים
- 7.....טיפול כללי בבעלי-חיים
- 7.....מזון ומים
- 10.....הסביבה הפיזית
- 13.....שיטות גידול בעלי חיים
- 17.....ניהול בריאות העדר

מבוא

משק החלב הישראלי נמנה על המשקים המתקדמים בעולם גם בתחום רווחת בעלי החיים. בעולם המודרני, המשתמש בטכנולוגיות מתקדמות ובשיטות טיפול חדשניות, חייבים כל העוסקים בענף לדעת ולהפנים, שהבסיס לגידול בעלי החיים הוא ביישום היחס ההומאני והחומל על בעלי החיים.

רווחת בעלי חיים פירושה ניהול חכם ורגיש של גידול בעלי חיים במשק החי. רווחת בעלי חיים קשורה בקשר הדוק לשמירה על בריאותם. רווחת בעלי-חיים ברפתות ובדירים מתייחסת לכל בעלי החיים, בשלוחות השונות במשק, ולא רק לפרות/ צאן מניב חלב. לרווחת בעלי חיים טובה יש השפעה חיובית על כלל תהליכי הגידול, בכל השלוחות, וכן על ביצועי העדר, ובכללם תנובות החלב.

טיפול טוב בבעלי חיים עומד ביסוד ההצלחה של משק החלב החקלאי. למטפל טוב, תהיה אמפתיה כלפי בעלי החיים שבטיפולו, יכולת לזהות את צרכיהם, ולנקוט פעולות מתאימות כדי לספק את כל הדרוש להם. האחראים לטיפול בבעלי החיים יהיו מיומנים ובעלי הכשרה, ניסיון וכישורי ניהול מתאימים להיקף ולדרישות הטכניות של הייצור במשק החלב.

גישות ניהול נכונות של משקי חלב, המתייחסות גם לרווחת בעלי-חיים, מבוססות על מסגרת של שמירת "חמש החירויות" המגדירות את הצרכים הבסיסיים של בעל החיים:

- מניעת צמא, רעב ותת-תזונה
- מניעת אי-נוחות
- מניעת כאב, סבל, פציעות ומחלות
- מניעת פחד, מצוקה ועקה
- קיום דפוסי התנהגות חברתיים בעדר

ניתן להגדיר את רווחת בעל-חיים כ"שמירה על בריאות בעלי החיים הנמצאים בהרמוניה סבירה עם סביבתם, ושצרכיהם הפיסיים, הבריאותיים וההתנהגותיים מסופקים כהלכה, ללא כאב, סבל או מצוקה מיותרים, או בלתי סבירים".

1

חשיבות השמירה על רווחת בעלי החיים

כדי שבעל משק יצליח לייצר חלב באיכות טובה, יש לתת מענה גם לצורכי רווחתם של בע"ח. ניתן לבחון את צורכי רווחת בעלי החיים מנקודת מבטם. לבעל חיים יש צרכים ברמה הבסיסית - צורכי הקיום, כמו קבלת מזון, מים והגנה; אך לצורך השגת רווחת בעלי חיים טובה יותר, חובה להתייחס לצרכים נוספים, שעל אף שאינם חיוניים להשרדות, ישפרו את תנאי הקיום ועשויים לתרום לשיפור תנובת החלב.

מחקרים מראים כי ככל שבעלי חיים מקבלים מענה הולם לצרכיהם, עולה תנובת החלב שלהם. אך מעבר לנקודה מסוימת מאמצים להגברת תנובת החלב עלולים לפגוע ברווחתם. עובדה זו צריכה להיות לנגד עינינו כל העת, ותשומת הלב המרבית של המגדל ובעלי המקצוע חייבת להינתן לנושא זה בכל קבלת החלטה מקצועית/ניהולית.

2

חמישה תחומי פעולה לרווחת בעלי-חיים

מערכות ייצור החלב שונות במידה רבה ברחבי העולם: סוגי עדרי החלב העיקריים הם עדרי בקר, אך גם עזים וכבשים. גודל העדר משתנה מבעלי חיים בודדים ועד לאלפים רבים. מערכות ההזנה משתנות מגידולי מספוא אקסטנסיביים או רעייה באחו, ועד להזנה אינטנסיבית במזון כולי (TMR) השכיח בישראל.

מדריך זה עוסק בחמישה תחומי פעילות עיקריים, אותם יש לקחת בחשבון בעת פיתוח ויישום מערכות ניהול איכות לרווחת בעלי-חיים לייצור חלב:

■ טיפול כללי בבעלי חיים

■ מזון ומים

■ הסביבה הפיזית בה נמצאים בעלי החיים

■ שיטות לגידול בעלי-חיים

■ ניהול בריאות העדר

ניתן להעריך ולנטר את רווחת בעלי החיים במשקי החלב על-ידי שילוב המדדים המעידים על רמת ההישגים בחמשת תחומי פעילות אלה. המדדים שייבחנו יהיו ספציפיים למשק החלב הנבדק.

הערכת רווחת בעלי-חיים במשק החלב תתבסס על:

- **התנהגויות חריגות** המעידות על עקה או מצוקה. למשל: געייה או פעייה בלתי פוסקת, המעידה על בעיה כגון רעב או מחסור במים, מחלה, תוקפנות בשל שינוי תכוף בהכנסת ובהעברת מקנה בקבוצות סגורות, הטלת צואה ושתן במכון החליבה או במהלך החליבה, בעיטה במתקן החליבה המעידה על אי-נוחות, רגישות יתר, כאב העלול להיגרם מדלקת עטין, נשימה מוגברת ומאומצת, ריור, חריגה בקצב העלאת גירה, פחד מבני אדם בשל יחס לקוי, התבודדות, דיכאון ורביצה ממושכת.
- **הערכת המצב הגופני** של בעל החיים בכל שלבי גידולו ובשלוחות השונות.
- **הערכת יכולות הניידות, איכות המרבץ והשיכון של בעלי החיים.**
- **הערכת מדדים רפואיים** כגון: שיעול, לקויות עוריות, מרקם צואה (שלשול עצירות), קצב נשימה, ריור, רביצה, חום ועוד.
- **הערכת גורמי עקה סביבתיים** כגון: תנאי חום או קור קיצוניים, העדר מחסה, הצטברות הפרשות ורטיבות, מפגעים פיזיים וצפיפות יתר בשטחי המחיה בחצר ההמתנה ובמכון החליבה.
- **אבחון פגיעות פיזיות** - פגיעות בטלפיים, בעטין, פצעים פתוחים, סימני חבלות, צליעות, מצב העור והפרווה.
- **ניקיון בע"ח כולל עטינים.**
- **הערכת צוות המטפלים:** מיומנות והתאמת העובדים לעבודה עם בעלי-חיים.
- **מעורבות וטרינרית (רופא מטפל):** התקשרות קבועה וזמינות על פי הצורך.
- **איכות, בטיחות וזמינות המזון והמים המוגשים לבעלי החיים.**
- **עבודה לפי תכניות ניהול עדר, הכוללות תיעוד רשומות רפואיות של בעלי החיים.**

2.1 טיפול כללי בבעלי חיים

- **בדיקה יומיומית של מצב כלל בע"ח בעדר** - איתור החריגים: בע"ח שנראה ירוד/לא קם לאכול/מתבודד, אותר כחריג במערכות הממוחשבות - ייבדק בדיקה ראשונית על ידי הרפתן/נוקד, ובהתאם לממצאים ולאחר התייעצות עם הרופא הקליני יוחלט על המשך הטיפול.
- **בע"ח המופרד מן הקבוצה** - יש להעבירו מן הקבוצה באמצעות תנועות ידיים וקולות רגועים - אין להשתמש במלמד (שוקר חשמלי) / מכות וצעקות כאמצעי ניהוג. בע"ח שאיננו מסוגל לקום, אם יש הכרח להעבירו - יש להרימו ולהעבירו עם מתקן הנפה או חפון בכף מאביס, למרחק קצר ככל הניתן ובנסיעה איטית. רצוי לאפשר לו להניח משקל על רגליו הקדמיות לכל הפחות. ככלל, יש להימנע ככל הניתן מבידוד מוחלט של בע"ח (גורם למצוקה רבה) באמצעות שמירה על קשר עין עם בע"ח אחרים בעדר.
- בע"ח שאיננו מסוגל לקום - יש לספק לו מים, מזון, צל, הגנה מפני בע"ח אחרים, וטיפול רפואי.

2.2 מזון ומים

מים:

- יש לדאוג לכך, שהמים בשקתות יהיו מים נקיים, באיכות מי שתייה ביתיים, בכל שעות היממה.
- יש להבטיח אספקת מים חופשית ונגישות מרבית לכלל המקנה.
- יש לספק בין 10 ל-15 ס"מ שוקת לעגלה וכ-20-25 ס"מ שוקת לפרה בקבוצה. בעדר צאן יש לספק מים בשקתות, כך שלא ייווצר לחץ בהמתנה, ושלא תפגע שתיית מים חופשית.
- קצב זרימת המים בשוקת ברפת החלב צריך לעמוד על 20 ליטר לדקה, לכל הפחות.
- יש להיערך להספקת מים קבועה, כולל הצטיידות במכל מים חלופי בעל תכולה המספיקה להשקיית העדר לפחות למשך 48 שעות.

מזון:

- על מנת למנוע תחרות על המזון (גורם לדחק ותוקפנות) יש לדאוג לאורך אבוס המאפשר לכל בע"ח לגשת למזונם, בו זמנית וברוחה.
- הזנה תתבצע בהתאם לשלוחה, גיל ומצב פיזיולוגי של בע"ח (כמו: מצב גופני, תנובת החלב אחרי המלטה, היריון, תקופת "יובש", שלבי גדילה שונים).
- יש לעקוב אחר מצב גופני של המקנה בשלבי התחלובה השונים - חריגה מהנורמה מצריכה בדיקת אנשי מקצוע.
- חריגה מהמלצות הגופים המקצועיים, ו/או הופעת שלשול/היסט קיבה קטוזיס, מחייבת התייחסות ובדיקה מקצועית של כמות ואיכות ההזנה הניתנת לבע"ח.
- יש להימנע ממגע של זבל או הפרשות אחרות עם המזון באבוס. יש לקרב מזון באבוס עם כף נקייה (כף ששימשה לפינוי זבל יש לשטוף). אין לדרוך באבוס עם מגפיים מכוסים בזבל. (יש להתקין צינור שטיפת מגפיים בראש כל סככה).
- חובה להימנע ממתן מזונות מקולקלים/מעופשים המכילים מרכיבים רעילים.
- כל שינויי בהזנה חייב להיעשות בצורה מבוקרת ובאופן הדרגתי.

בעלי חיים צעירים במשק החלב

- עגלים, גדיים וטלאים יקבלו חלב אם ראשוני (קולוסטרום) באיכות ובכמות מספקת. יש להתחיל הגמעה בקולוסטרום איכותי, בהקדם האפשרי, עד 2 שעות ממועד ההמלטה.
- יונקים יוזנו באחת משתי הדרכים: הגמעה בחלב או בתחליפי חלב בכמות ובהרכב מתאימים.
- בני בקר יוזנו פעמיים ביום.
- אין לגמול בע"ח לפני שהגיע לצריכת מזון מוצק של 1 ק"ג ליום (עגלים ועגלות) ו-200 גרם ליום (צאן).
- כל הכלים המשמשים להזנת בעלי החיים הצעירים, ינוקו ביסודיות לאחר השימוש בהם.
- יבוצע מעקב קבוע אחר כמויות ואיכות המזון הניתן לבעלי החיים בשלבי הגידול השונים.

מכון החליבה

- רצפת "במת החליבה" וחצר ההמתנה תהיה נוחה לעמידה ועשויה מחומר המונע החלקה. המשטחים יהיו מנוקזים היטב ונקיים ממים והפרשות.
- יש לבדוק, **לפחות פעם בשנה**, ובעזרת מכשור מתאים, את תקינות מכונת החליבה ולוודא כי נבדקה על ידי בעל מקצוע, ונמצאה תקינה לחליבת בקר/צאן.
- יש לטפל **מידית** בליקויים שנמצאו בבדיקת מכונת החליבה על רכיביה השונים.

סביבת מכון החליבה והחצרות לטיפול בבעלי חיים:

- זמן ההמתנה בחצר המכון לקראת החליבה לא יעלה על שעה.
- יש להימנע מצעקות ומהשמעת מוזיקה רעשנית במהלך החליבה.
- מכוני חליבה יתוכננו, ייבנו ויתוחזקו כך, שבמידת האפשר יהיו בהם כמה שפחות תקלות וסיכונים, שעלולים לגרום לפגיעה או לפציעה של בע"ח.
- הרצפה תהיה יציבה לדריכה ונוחה לניקוי. מומלץ לרפדה במשטחי גומי ייעודיים.
- גדרות, שערים וכבשי העמסה יתוכננו כך, שיאפשרו תנועת בעלי חיים טובה ומניעת פציעות וחבלות. יש לדאוג למעברי אדם על מנת למנוע סיכון לעובדים/רופא/מזריע.
- מחיצות וגדרות יתוכננו ויותקנו כך, שיאפשרו טיפול יעיל בבעלי חיים, לא יסכנו את העובד או את בעל החיים, ויאפשרו שחרור קל של בעלי החיים.
- עולים ייבדקו בתדירות גבוהה לבחינת יכולת שחרור מהיר של בע"ח מרוסן.
- מומלץ להקפיד על שבילי הולכה נוחים בין הסככות לחצר ההמתנה ומכון החליבה, המאפשרים תנועה בטוחה ונוחה של הבקר.
- אין להריץ בע"ח, במיוחד לא בכניסה וביציאה ממכון החליבה.
- יש לבטל את העול אחרון בשורה, בצמוד לקבוצה עם הזנה שונה למניעת הכנסת צוואר, העלולה לסכן את בע"ח המנסים לאכול מנת שכניהם.
- גורף המדרך האוטומטי יכוון כך שעומס יתר יגרום להפסקת פעולתו (למניעת פציעה של בע"ח קשורים או רובצים).

אזורי האכלה וחצרות לטיפול בבעלי חיים

- סוג המשטח ואזורי ההאכלה והטיפול יהיו מתאימים למהות ולתדירות השימוש כדי להבטיח, שבעלי החיים לא יסבלו מאי נוחות.
- חצרות הטיפול יתוכננו ויותקנו כך, שיאפשרו זמן מנוחה/רביצה מספיק, ויפחיתו מצבים של פגיעה בבריאות בעל החיים, כמו דלקות עטין וצליעות.

שיכון עדרי חלב

- מבני הרפת והדיר יתוכננו וייבנו כך, שיענו על צורכי בעלי החיים.
- המרבצים יישמרו, כשהם נקיים ויבשים באופן קבוע, כך שיהיו נוחים לבעלי חיים וחופשיים ממכשולים פיסיים.
- יש להקצות ברפת/דיר מרחב מספיק למניעת צפיפות. יש להבטיח כי ניתן מענה לצרכים ההתנהגותיים הנורמליים של בעלי החיים, כגון רביצה ומנוחה, תנועה חופשית, אכילה ושתייה, מבלי שיהיו נתונים ללחץ חברתי מופרז. צפיפות יתר מגבירה את הדחק החברתי ואת העומס המיקרוביאלי בכל קבוצות הגיל, ומכאן את הסיכון להתפתחות מחלות. כדי לשמור על רווחת בעלי החיים, מומלץ לספק את המרחב הבא:

שטח מחיה לכל פרט בקבוצה	בעל חיים
2.5 - 3 מ"ר	עגלה (יונקים)
7.0 - 7.5 מ"ר	עגלה מגמילה עד 7 חודש
10.0 - 13.0 מ"ר	עגלה מגיל 8 חודש עד המלטה
15.0 - 20.0 מ"ר	פרה (סככה כוללת)
10.0 - 12.0 מ"ר	פרה (תאי רביצה)
0.5 - 2.0 מ"ר בהתאם לגיל	טלה/יה או גדי/ה
2.0 - 2.5 מ"ר	כבשה/עז
3.0 - 3.5 מ"ר	כבשה/עז עם שגר*

*שגר - עד גיל חודשיים

- יש צורך בתאורה מספקת, שתאפשר התמצאות בעלי החיים (5 לוקס בלילה ולפחות 25 לוקס ביום). יש לאפשר שעות חשיכה בלילה - אין לשמור על עצמת תאורה גבוהה 24 שעות ביממה.
- הרפת/דיר ינוקו בקביעות, והפרשות יפונו בהתאם לצורך. יש להקפיד על ניקוז טוב של משטחי המחיה והשבילים.

צל מחסה והגנה מפני פגעי מזג אוויר

- יש להגן על בעלי חיים מפני תנאי מזג אוויר קיצוניים, כמו עומס חום או קרה שעלולים להעיק עליהם.
- בתנאי עומס חום יש לספק צל ואמצעים לצינון הסכיבה ובע"ח כולל אוורור. ככבשים מומלץ לגזוז את הצמר פעמיים בשנה.
- במזג אוויר קר וגשום יש לספק מחסה מגשם והגנה מרוח, תוך שמירה על מרבץ יבש!
- במזג אוויר קר, יש למנוע קפיאה של המים בשקתות.
- בעלי חיים צעירים ישכנו במבנים, המאפשרים שמירה על חום גופם.

2.4 שיטות גידול בעלי חיים

טיפול בבעלי חיים

- יש לטפל בבעלי חיים, בכל עת, באופן הממזער חשיפה לפציעה, למצוקה וסבל.
- יש להקצות זמן כדי לצפות בהתנהגותם של בעלי החיים, ולבחון אותה לפחות פעם ביום בעת החליבה, או כשהם בסככות, בחצרות ובדרכם לחליבה.
- בעת טיפול בבעלי חיים יש לקחת בחשבון כי ראייתם שונה משלנו למרחק ולפרטים.
- יש להימנע מחשיפה לרעשים.
- נזמים, ראשיות בקר וציוד לריסון בעלי חיים יותאמו למטרתם, ויעשה בהם שימוש, באופן שאינו גורם לכאב ואי נוחות מיותרים או מתמשכים. בעלי חיים מרוסנים לצורך טיפול בלבד יהיו כל הזמן תחת פיקוח קפדני של המטפל. על העובדים לדעת היטב כיצד להשתמש בכל ציוד ריסון באופן המבטיח את בטיחות העובד ובעל החיים. הציוד יישמר תמיד במצב נקי ותקין.
- בעת העברת בעלי חיים, יש להבטיח כי הם יובלו בקצב שיאפשר להם לראות לאן הם הולכים והיכן הם מניחים את רגליהם.
- בערבוב קבוצות שונות של בעלי חיים יש לתת מרחב מחיה מספק כך שבעלי החיים החדשים יוכלו להיכנס למרחב פנוי גם אם יידחפו הצידה, ולעקוב אחר התנהגותם מקרוב.
- יש לנקוט בגישה רגועה בעת טיפול בבע"ח - בין אם בניהוג או בריסון - יש להימנע מרעשים חזקים ומתנועות מהירות ועצבניות. בעת ריסון בעלי חיים, יש להשתמש בציוד הריסון באופן הממזער את הסיכון לפגיעה בבעל החיים ובמטפל.
- בקר וצאן הם בעלי חיים חברתיים מאד. לכן יש להימנע, ככל האפשר, מערבוב קבוצות חברתיות שונות ולמנוע בידודם שלא לצורך.

חליבה

- **שגרת חליבה היגיינית**, נכונה ובטוחה לבעל החיים, ובעיקר יש להימנע מ"חליבת יתר" או "חליבת חסר", העלולה לגרום סבל לנחלבת ונזק לעטינים ולפטמות.
- **סדר חליבה קבוע המתייחס לגיל בע"ח (במידה ותנאי המשק מאפשרים זאת)** - למשל מבכירות/שיות/צפירות תחלבה ראשונות, מבוגרות בהמשך - חולות תחלבה בסוף.
- **תדירות החליבות** תהיה מותאמת לתנובות החלב, להקלת אי הנוחות ולשמירת בריאות העטין.
- יש לתחזק את מכון החליבה לפי הנחיות מקצועיות, ובמיוחד לשמור על תפקוד תקין של מכונת החליבה, כך שהסיכון לנזק לפטמות ולעטין כולו יהיה מינימלי. מומלץ להיערך להפסקת חשמל על ידי הצטיידות במחולל (גנרטור) בעל הספק המתאים להפעלת מכונת החליבה והציוד הנלווה.
- יש לנקוט **משנה זהירות בטיפול** בפרות, כבשים ועיזים הנחלבות לראשונה בחייהן.

נהלים למניעת כאב לבעלי חיים

- אין לנקוט בהליכים הגורמים לכאב או לאי נוחות מיותרים. יש לשקול דרכי טיפול חלופיות למניעת כאב.
- טילוף יעשה על ידי עובד מיומן (מטלף מקצועי או מגדל שעבר הכשרה מתאימה). אם אורך או צורת הטלף חריגים וגורמים לצליעה, יש לטפל בכך בהקדם. מומלץ לבצע טילוף מונע פעם או פעמיים בשנה, בהתאם לתנאי הממשק.
- הסרת קרניים ופטמות עודפות מגיל 10 ימים ומעלה, תבוצע על פי הנחיות השירותים הווטרינריים.
- טיפולים הכרוכים בגרימת כאב (כגון תפירת פטמה, חיתוך פטמה, קטיעת טלף ועוד) יבוצעו באמצעות טכניקות המונעות כאב כמו: הרדמה מקומית, תרופות הרגעה ומשככי כאבים.
- בעלי החיים שעברו הליך ניתוחי יסומנו בבירור, ויופרדו במידת הצורך, כדי לאפשר זיהויים לצורך מעקב, טיפול ובדיקות המשך.
- ביצוע סימון בע"ח צעירים יבוצע אך ורק לפי הנחיות השירותים הווטרינריים.

ממשק רבייה, המלטה וגמילה

- נקבות צעירות או קטנות ממדים יזווגו עם זכרים (או יוזרעו בזרמה) בסיכוי גבוה להוליד צאצאים במשקל המלטה התואם את ממדי האם.
- לקראת ההמלטה יש להקצות לממליטה מקום שקט, נקי, יבש ונוח, שבו תוכל להמליט ללא הפרעות ותחת השגחה קפדנית.
- במקרה של קשיים בהמלטה, יש לספק בהקדם האפשרי סיוע מתאים. אין להפעיל כוח פיזי חסר פרופורציה - במקרה של קושי גדול יש להזעיק את הרופא הווטרינר המטפל לעזרה.
- בעלי-חיים שאינם מסוגלים לעמוד כתוצאה מקשיים בהמלטה או מחלה מטבולית (כמו קדחת חלב), יהיו בהשגחה, יקבלו מזון, מים ומחסה מפני פגעי מזג האוויר וירבצו על ריפוד או משטח רך.
- יש להעביר ולדות לאחר שהסדירו נשימתם ופתחי הפה והנחיריים נוקו מהפרשות. למניעת תחלואה ומחשש לדריסתם יש לפנותם מחצר הממליטות בהקדם. בחורף, מחשש לתת-חום, יש לשכנם כשהם מוגני רוח וגשם. בדירים שבהם יש הנקה טבעית יש לדאוג לתנאים מתאימים לאם ולוולדות.
- ולדות ובעלי חיים צעירים יטופלו וישונעו באופן הממזער מצוקה ומונע פציעות, חבלות וסבל. יש לרפד את עגלת ההסעה ולהוביל את בע"ח בזהירות.
- עגלים, גדיים וטלאים יוגמעו בקולוסטרם איכותי בכמות מספקת עד 2 שעות ממועד ההמלטה
- יונקים יוזנו באחת משתי הדרכים: הגמעה בחלב או בתחליפי חלב בכמות ובהרכב מתאימים. בחלק מעדרי הצאן הזנה תתבצע ביניקה מאם.

הובלת בעלי חיים בתוך המשק ומחוצה לו

- הובלות בעלי-חיים תבוצע על פי תקנות צער בעלי-חיים (הגנה על בעלי חיים, הובלת בהמות, התשס"ו - 2006) ועל פי תקנות מחלות בעלי חיים (הסדרת תנועת בעלי חיים, תשמ"ב-1982).
- במהלך ההובלה יש לוודא שכלי הרכב מתאימים ומורשים להובלת בעלי חיים (שילוט המאשר זאת על המשאית), ושבעלי החיים אינם צפופים מדי.
- בעלי החיים המיועדים להובלה מחוץ למשק יהיו כשירים בריאותית, כדי לעמוד במסע המתוכנן מבלי שייסבלו מכאב או מצוקה בלתי סבירים או מיותרים. במקרה של ספק יש להתייעץ עם רופא ווטרינר מטפל ולקבל

את אישורו בכתב. בעלי-חיים שאינם מסוגלים לעמוד בכך לא יובלו, ובמידת הצורך תבוצע המתת חסד עפ"י ההנחיות.

■ אין להוביל בעלי חיים בהיריון בסמוך למועד ההמלטה, אלא במקרה חירום או לשיפור רווחתם. לדוגמה: העברה למקום אחר לצורך "הזנת הכנה להמלטה" משופרת, או כדי שניתן יהיה לעקוב אחריהם במהלך ההמלטה, או לצורך טיפול וטרינרי.

■ בעלי-חיים המיועדים להובלה, ישוכנו במתחם מוגן ונוח המאפשר מחסה מחום/קור קיצוניים ויסופקו להם מזון ומים על-פי צרכיהם. כמו כן, תתאפשר גישה נוחה לטיפול בהם.

העמסה ופריקה יתבצעו באמצעות כבשי העמסה ופריקה מתאימים, ובכלל זה שיפוע שאינו עולה על 30 מעלות, כבש יציב ובעל דפנות מוצקות, ומשטח מונע החלקה.

■ בעת קליטת בעלי-חיים חדשים במשק יש להקפיד על:

○ החזקתם בסביבה שקטה עם מזון ומים למשך תקופת הסתגלות מתאימה.

○ יש לתת תשומת לב מוגברת לבריאותם ולהתנהגותם.

○ מועד צירופם לקבוצה / לעדר יתבצע בהתאם לתוצאות התצפית והמעקב הרפואי.

סעיף זה דן בניהול בריאות העדר בהקשר לרווחת בעלי-חיים. הסוגיות העיקריות הן:

- צליעות, דלקות העטין, פציעות ומחלות מטבוליות.
- שלשול - בעיקר בפרטים צעירים.
- מחלות דרכי הנשימה.
- מחלות מדבקות בקרב עדרי חלב מכל הגילאים והמינים.

רופאים וטרינרים הם המומחים לבריאות בעלי החיים, ויש לפנות אליהם בכל הקשור לניהול בריאות בעלי החיים. טיפול בבעלי חיים על ידי עובדים חסרי הכשרה, עלול לגרום לבעיות חמורות ולפגיעה ברווחת בעלי חיים בשל אבחנות וטיפולים שגויים. על תכניות ניהול בריאות העדר לעמוד בדרישות הווטרינריות הרלוונטיות.

דאגה לבריאות בעלי החיים

- עם זיהוי בעיה בריאותית יש לדאוג למתן טיפול מקצועי מתאים במהירות הראויה או לפנות לגורם המטפל בבעיה.
- תכיפות בדיקתם של בעלי חיים תלויה בנסיבות ובמערכות ניהול בריאות העדר. במצבים הבאים נדרשים בדיקות ומעקב קפדניים יותר:
 - בסמוך למועד ההמלטה ומיד לאחריה (חודש ראשון).
 - כאשר התנאים הסביבתיים עלולים לעודד התפתחות מחלות זיהומיות.
 - כמו דלקות עטין, מחלות דרכי הנשימה והעיכול ביונקים וכו'.
 - מצב אסון או חירום (מעשה ידי אדם או אסון טבע).
 - התפרצות מחלה מדבקת (לדוגמה: מחלת הפה והטלפיים).

ניהול מצבי צליעה

- שימוש בשיפוט מדרג תנועה (1-5) והערכת סיכונים לפציעות גפיים וצליעות שמקורן בטלפיים יבוצעו מעת לעת. מקרי הצליעה יתועדו, וינתנו המלצות למניעה ולטיפול מתאימים.
- הטיפול בטלפיים יתבצע בהתאם לצורך, על-ידי מטלף מקצועי ומיומן. במידה ויימצאו ממצאים חריגים במהלך הטילוף, יתעד זאת המטלף וידווח למגדל.

פנייה לרופא וטרינר מטפל

יש לפנות לרופא וטרינר:

- כאשר קיים חשד למחלה מדבקת, ובעיקר כזו הנכללת ברשימת "מחלות רשומות" או ברשימת המחלות של הארגון העולמי לבריאות בעלי-חיים (OIE).
- כאשר שיעורי הנגיעות, התחלואה או התמותה גבוהים וחריגים.
- כשביצועי הייצור ושיעורי ההתעברות נמוכים או כשיעורי ההפלות גבוהים או בעלייה.
- כאשר העזרה הראשונה או הטיפול הראשוני לא שיפרו את המצב. במקרים שבהם בעל-חיים רובץ, ואינו מסוגל לעמוד על רגליו, ו/ או שאינו מגיב לטיפול תוך 12 שעות.
- במקרה של שבר או פציעה חמורה.

תכניות ניהול בריאות העדר

תכנית לטיפול בבריאות העדר צריכה לכלול:

- שמירה על רמת ניקיון והיגיינה הולמת של שטחי המחיה של בעלי החיים, ושל מתקני החליבה.
 - טיפולים מונעים ותכניות חיסונים (יש לקיים שגרת חיסונים שהרופא קבע) לפי הצורך, וכן לטיפול בבעלי-חיים חולים או פצועים.
 - שימוש בתרופות עפ"י הנחיית רופא מטפל בלבד. חל איסור שימוש בתרופות ללא מרשם או תעודת ניפוק מרופא מטפל.
- **בטיחות ביולוגית** למניעת הפצת גורמי מחלות מדבקים: לפני הכנסת בעלי חיים חדשים למשק, יש לוודא שמשק המקור "נקי" מגורמי מחלות מדבקות, ולבצע בדיקות (חובה, ורצוי גם רשות) לבעלי החיים הנרכשים. יש לנהוג על פי הנחיות רופא מטפל, בהתאם להערכת הסיכונים לפני הרכישה.
- יש לקיים מערך ניטור ותיעוד רלוונטי לתכנית בריאות בעלי החיים והעדר. התכנית תעודכן באופן קבוע על ידי מרכז העדר בהתאם למצב בריאות העדר. ניטור שוטף יאפשר זיהוי מוקדם של ליקויים בבריאותם והתנהגותם של בעלי החיים, איתור גורמי הסיכון, ותיקון מהיר של המצב.

להלן הדרישות המינימליות המומלצות לניהול רשומות בקרה ומעקב:

- שיעורי תמותה וגורמיהם על פי קבוצות גיל
 - שיעורי ההתעברות, הפלות, ותמותת ולדות
 - שכיחות אירועי צליעה
 - שכיחות פציעות וחבלות
 - שכיחות והיארעות דלקת העטין
 - חיסונים, תוצאות בדיקות רפואיות
 - כל הטיפולים והתרופות, כולל זמני המתנה עד לשיווק חלב ובשר
- יש להשתמש אך ורק בתרופות הרשומות והמאושרות כדין לטיפול בבע"ח, ולתת אותן, באופן ובמינון הנכון, למניעת תופעות לוואי תוך שמירה על זמני המתנה לשיווק חלב ובשר.

שחיטה דחופה והמתת חסד

בעל חיים, שהרופא הווטרינר הורה שיש להוציאו לשחיטה דחופה יועבר מהר ככל האפשר לבית מטבחיים המאושר לבצע שחיטות דחופות (כפי שקבע החוק) מלווה באישור לשחיטה דחופה ש.64.1. אין להעלות למשאית בע"ח שאיננו מסוגל לעמוד על רגליו אלא באישור בכתב מנהל לשכה ווטרינרית, רופא ראשי בתי המטבחיים או מנהל השירותים הווטרינריים.

המתת חסד במשק תבוצע על ידי רופא וטרינר בלבד תוך שימוש בחומרי טשטוש (קסילאזין) ולאחר מכן שימוש בחומר המתה מאושר בהזרקה תוך ורידית.

למידע נוסף:

- חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), התשנ"ד-1994.
- תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), (הובלת בהמות), תשס"ו-2006.
- תקנות מחלות בעלי חיים (הסדרת תנועת בעלי חיים בישראל), התשמ"ב-1982.
- תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), (החזקה של עגלי חלב), תשס"ו-2006.
- תכנון מבני משק, ד"ר עזרא שושני, שה"מ, משרד החקלאות, 2000.

תודות לכל אלו שהשתתפו בכתיבה ובעריכת חוברת זו :

- ד"ר אברמוביץ איציק - רופא קליני אזורי - "החקלאית"
- ד"ר אברך טובה - מנהלת תחום בריאות - מועצת החלב
- מר בגון יוסי - רכז התארגנות הרפת עמק יזרעאל - נציג המגדלים
- ד"ר בן דב דגנית - הממונה על חוק צער בע"ח - השירותים הווטרינרים בית דגן
- גב' כבביה דורית - מנהלת תחום צאן בשה"מ - משרד החקלאות
- ד"ר פקטור גלעד - רופא קליני - "החקלאית"
- ד"ר עדין גבי - מנהל מחלקת הבקר בשה"מ - משרד החקלאות
- ד"ר פרידמן שמוליק - מנהל תחום ווטרינריה ואיכות חלב במועצת החלב
- פרופ' קלמנט אייל - ביה"ס לוטרינריה ע"ש קורט - האוניברסיטה העברית ירושלים
- ד"ר שוימר עדין - מנהל פעילות מאל"ה בשדה - מועצת החלב
- ד"ר שריר בני - רופא ראשי - "החקלאית"

עיצוב: אלישבע שאלתיאל

צילום: דני הדס

משרד החקלאות ופיתוח הכפר

המועצה לענף החלב בישראל דרך החורש 4, ת.ד. 97 יהוד 5610002
טל: 03-9564750, פקס: 03-9564766, e-mail: office@milk.org.il
www.milk.org.il